

ANALIZA

Trg energentov in vpliv na gospodarstvo

Izzivi dobavljivosti in cene so zajeli tudi trg električne energije. Enostavnih rešitev ni na vidiku.

Bojan Ivanc, CFA, CAIA, prokurist na ISGR

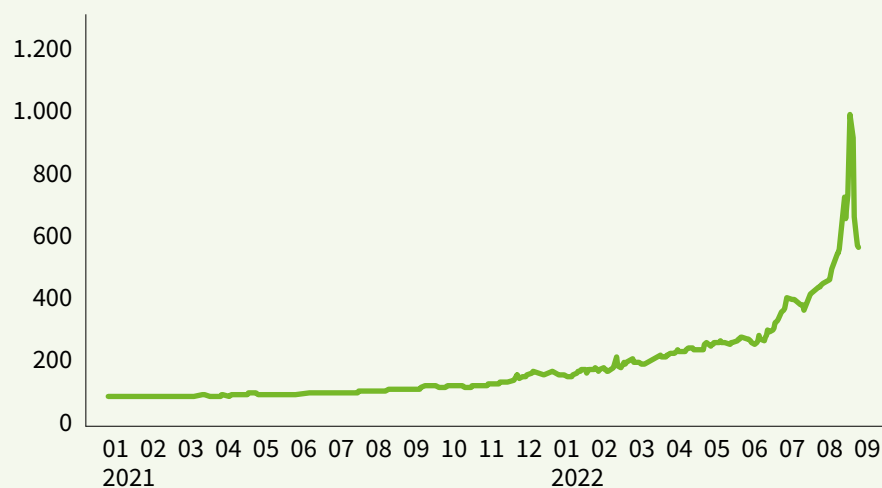
Zanesljiva oskrba in konkurenčna cena električne energije sta eni od ključnih predpostavk razvitih gospodarstev, še posebej tistih, ki temeljijo na tehnološko opremljeni industriji, ki je osredotočena na inovacije. Za EU-27 je navedeno še pomembnejše, saj je v letu 2021 na trge izven EU-27 izvozila za 1,8 bilijona evrov proizvedenega blaga in uvozila 1,5 bilijona ter tako ustvarila presežek v višini 318 milijard evrov. Na drugi strani je kot energetsko reven kontinent (posledica pretekle izrabe surovin in geografije) v tem obdobju uvozila za 254 mrd EUR več primarnega blaga, kot ga je izvozila, kar je bilo posledica zmerne presežka pri hrani in pijači (59 mrd EUR), zmerne primanjkljaja pri surovinah (-35 mrd EUR) in visokega primanjkljaja v energentih (277 mrd EUR), ki izvira predvsem iz večjega uvoza (količinsko in cenovno) nafte, naftnih derivatov, plina in premoga. V letu 2022 so se razmere poslovanja evropskih gospodarstev bistveno poslabšale, predvsem zaradi visoke rasti cen surovin, energentov in zmanjšanja povpraševanja po evropskem blagu. V 1. polletju 2022¹ se je prej omenjeni presežek pri proizvedenem blagu, ki ga EU-27 ustvarja vis-a-vis tretjim državam, skrčil za polovico, pri primarnem blagu pa se je primanjkljaj povečal za trikratnik. Skupaj smo v 1. polletju lani še izvozili za 83 milijard evrov več blaga kot uvozili, letošnje 1. polletje pa smo že uvozili za 200 mrd EUR več kot uvozili. Ti podatki kažejo, da se izvozna gibanja močno umirjajo ali so celo realno negativna (v danem trenutku to ni jasno),

medtem ko pri uvozu nastaja razlika, ki je posledica večjega uvoza premoga in LNG² in splošne rasti cen uvoženega blaga. Pri tem so ključni uvozni produkt naftni derivati, premog in zemeljski plin. Cene nafte se pretežno oblikujejo na globalnem trgu in so podobne v vseh državah. Cene nafte brent so za Evropo bolj relevantne in so v povprečju nekoliko višje, kot so za azijske kupce (Dubai benchmark; +1 USD) ali za ameriške (WTI; +7 USD). Standardizacija transporta (tankerji), ustrezna pristaniška infrastruktura kot tudi infrastruktura za predelavo nafte, predvsem pa delovanje velikih trgovcev z nafto (Vitol, Trafigura, Gunvor itd.) zagotavljajo podobno globalno raven cen. Zaradi narave proizvoda in velikih stroškov transporta, pa za zemeljski plin ne velja ista globalna cena. V osnovi

velja, da je cena zemeljskega plina, pridobljenega po plinovodih, ugodnejša od LNG, saj mora cena slednjega upoštevati še stroške utekočinjenja in reverzibilnega procesa, poleg stroškov uporabe transporta (ladijski, cestni ali plinovodni).

Avgustovske povprečne cene zemeljskega plina v Evropi so znašale 240 EUR/MWh, v ZDA 30 EUR in na azijskem trgu 70 EUR. Od leta 2000 dalje³ so bile cene zemeljskega plina v Evropi v povprečju še enkrat dražje kot v ZDA, v zadnjem letu dni pa so bile 5-krat višje. Glede na azijski trg so bile cene v Evropi od leta 2000 naprej za 14 % cenejše, v zadnjem letu dni pa so za 125 % višje (vir: Svetovna banka, podatki do avgusta 2022). Navedene okoliščine predstavljajo velik izziv za uporabnike, pri katerih

Cena letne pogodbe za dobavo električne energije za leto 2023

Vir: Hudedex

je cena zemeljskega plina velik del končne stroškovne cene (plinske elektrarne, energetske-intenzivne dejavnosti), ki uporabljajo zemeljski plin kot surovino v proizvodnem procesu (kemična industrija) in tiste, ki ne morejo na tehnično enostaven način nadomestiti energenta z alternativnim. Višje cene zemeljskega plina tudi dvigujejo cene ogrevanja gospodinjstev (v manjšem delu tudi transporta), kar vpliva na manjšo zmožnost gospodinjstev za trošenje drugih dobrin. To pa je le en del izzivov, ki jih navedeni energent predstavlja. Še precej nevarnejši del predstavlja dejstvo, da je zemeljski plin tisti mejni energent, katerega cena vpliva na končno ceno električne energije. To dejansko pomeni, da končna tržna cena ni odraz povprečne proizvodne cene, temveč najvišje proizvodne cene energenta, ki uravnovesi ponudbo in povpraševanje.

Cena električne energije ni enotna niti v Evropi, saj obstajajo različna regionalna območja, kar je pogojeno s prenosno infrastrukturo oziroma močjo daljnovodov. Za srednjo Evropo je relevantna cena na leipziški borzi, za Slovenijo denimo na budimpeštanski (Hudex). Cena električne energije se tudi razlikuje od časa dobave, kar pomeni, da je cena različna tako od ure porabe kot od obdobja (mesečni, četrletni, letni ali večletni produkt). Podobno kot pri zemeljskem plinu se rast tržnih cen neposredno ne odraža v prodajnih oz. proizvodnih cenah kupcev, razen za ozek segment večjih porabnikov, ki energenta predhodno ne zakupijo v celotni količini zaradi težko predvidljivih nihanj v naročilih. V danem trenutku javnost ni obveščena o tehtani ceni, ki jo plačuje proizvodnja, vendar je rast cene letnega produkta (zakup električne energije za leto 2023 po določenih parametrih odstopanja od ciljne porabe) morda najboljši približek tistega, kar čaka povprečno slovensko podjetje v letu 2023. Ob tem je treba upoštevati, da je 40 % podjetij že opravilo zakup električne energije za leto 2023, verjetno po nižji ceni. Podjetja, ki tega niso opravila, se morajo soočiti z opisanimi okoliščinami v nadaljevanju. V kolikor bi se za zakup električne energije za leto 2023 podjetje

odločilo v letu 2021, bi plačalo v povprečju ceno 78 EUR/MWh⁴. V letu 2022 (do 2. septembra 2022) je povprečna cena že znašala 313 EUR/MWh. Izziv pri poslovni odločitvi je še toliko večji, ker je od druge polovice avgusta 2022 cena že višja od 500 EUR/MWh. To je cena, pri kateri energetske-intenzivna proizvodnja v Evropi, ki se sooča s proizvedenimi substituti v mednarodnem okolju (cene v ZDA za 2023 so pri 80 EUR/MWh, na Kitajskem 80, v Indiji 125 in v Turčiji 195 EUR/MWh), ni konkurenčna. Poslovni kupec iz gradbenega, avtomobilskega sektorja ali trgovec⁵ bodo seveda v aktualnih okoliščinah želeli zaščititi svoj poslovni položaj in tržni delež, zato bodo hitro poskali proizvode, ki so izdelani v tujini po konkurenčnejši (nižji) ceni. Pri tem moramo tudi upoštevati, da se ta industrija razlikuje od druge v tem, da ima veliko fiksnih stroškov (peči, talilnice ipd.), ki nastajajo tudi v primeru, da proizvodnja ne poteka. Prekinitev proizvodnje za časovno čas tudi ni vedno mogoča, kar je v danih okoliščinah velik izziv.

Pri tem moramo imeti v mislih, da manjši poslovni porabniki⁶ ne spremljajo redno razmer na trgu električne energije, temveč se za nakup običajno odločijo v zadnjem četrletju. Izziv je še toliko večji, ker podjetja v danem trenutku ne vedo, ali bi bila v prihodnjem letu morda ugodnejša cena mesečnega ali četrletnega zakupa⁷, pri letnem produktu pa so lahko prepričani vsaj v to, da se cena med letom ne bo spremenjala. V trenutku priprave tega prispevka Evropska komisija pripravlja vrsto ukrepov, s katerimi želi nasloviti izziv visokih cen električne energije. Neuradni osnutki, ki krožijo v medijih, navajajo instrumente, ki bi znižali povpraševanje po električni energiji (podobno kot pri zemeljskem plinu) in možnost uvedbe cenovne kapice na proizvodne obrate. To naj bi v praksi pomenilo, da v danih okoliščinah večje poslovne presežke ustvarjajo proizvodne enote za električno energijo, katerim se strošek proizvodnje ni pomembno povišal (solarna, vetrna energija, jedrske elektrarne, hidroelektrarne). Presežek naj bi pomenil razliko med tržno in proizvodno ceno, povečano za nek poslovni presežek, ki bi odražal

strošek amortizacije. Navedene presežke bi akumulirale države in bi ta sredstva lahko namenile podpori gospodinjstvom oz. podpori manjšim odjemalcem.

Oba predloga zbudjata dvom pri operativni izvedbi, saj (prvi ukrep) je povezanost med porabo električne energije in dodano vrednostjo oz. BDP v gospodarstvu visoka (to efektivno pomeni visoko verjetnost recesije v gospodarstvu), drugi pa ne upošteva specifičnih okoliščin sektorja proizvodnje električne energije, ki glavino svoje proizvedene električne energije proda najmanj eno leto vnaprej, kar pomeni, da so ti presežki nižji, kot bi pričakovali⁸. Ali bo naveden zakonodajni paket učinkovit⁹ ali ne, bodo najhitreje pokazale razmere na energetske trgu, zato poslovnim bralcem v zaključku navajam tudi povezavo do cen električne energije na budimpeštanski borzi (<https://hudex.hu/en/market-data/power/daily-data#year>). ■

1 Vir: Eurostat, zadnji dosegljivi podatki na dan 6. 9. 2022

2 Utekočinjen zemeljski plin

3 Do avgusta 2022

4 Predvsem v 2. polovici leta 2022 so cene že močno naraščale ter so dosegle celo raven 140 EUR/MWh določen dan.

5 Kot primer; na kratek rok je sprememba nabavnega procesa odvisna od pogodbenih določil dveh konkretnih strank; pogodbeni razmerja so različno dolga med sektorji in lahko vsebujejo tudi t. i. energetske dodatke.

6 Podjetja do 10 zaposlenih so leta 2021 v Sloveniji ustvarila 39 % dodane vrednosti, še leta 2011 so predstavljala 47 %; vir: Statistični urad RS, Ajpes.

7 Navedena odločitev je zelo pomembna in lahko dvigne ali zniža konkurenčnost proizvodnje določenega poslovnega subjekta; subjekti z ugodnejšim zakupom običajno dvigujejo porabo do dopustne mere, sklenjene z dobaviteljem, ki določa spodnje in zgornje odstopanje, nasprotno velja za subjekte, ki se soočajo z višjimi cenami.

8 t.i. forward hedging

9 Tu imamo v mislih predvsem vpliv na tržno ceno električne energije, manj pa vpliv na morebitna tveganja pravne narave ali okoljska tveganja.